

Herning

Modsat de mange arresthuse, som er placerede i gamle købstæder og ofte er arvinger til rådhusarrest, der går flere hundrede år tilbage, ligger

Cellegang med indmuret ovn.

Hernings ting- og arresthus i en ekstremt ung by. Ifølge Trap Danmark boede der omkring 1840 kun 21, skriver enogtyve, mennesker i landsbyen Herning, ca. 1900 var der over 4.000, i dag mere end 30.000, kun Silkeborg og Esbjerg har en lignende eksplosiv vækst. Købstad blev byen så sent som i 1913, indtil da var retskredsens navn Hammerum Herred. Det første ting- og arresthus i Herning var bysamfundets første anselige hus, ja det første tegn på, at en by var ved at vokse op, og som jeg kommer til det, er Hernings historie lang nok til, at ikke blot er det nuværende ting- og arresthus det tredje i rækken, skønt det første er bygget så sent som 1827, men retten – ikke arresten – bor i dag et fjerde eller femte sted.

Naturligvis var der lov og ret, også en arrest, i Hammerum Herred også før 1827. I lange tider lå herredstinget i Snebjerg lidt vest for Herning. En i 1735 til hængning dømt tyv holdtes indtil henrettelsen i jern og bånd i herredsfogdens arrestkammer. Caspar Møller, herredsfoged 1785-1824, havde et par fangehuller i sin egen kælder, men da hans gård efter hans død solgtes til private, måtte man køre arrestanter til det fjerne Holstebro. Den nye herredsfoged *Jørgen Christian Landt*, som bosatte sig i Herning, besluttede at opføre et veritabelt ting- og arresthus, og da grundpriserne var for høje, hvor han først havde tænkt sig huset, solgte han en lille parcel af sin egen jord til staten til byggeriet. Denne tilfældighed bestemte Hernings udvikling. Tinghuset, ni fag med midterkvist, så imponerende ud, en af fløjene havde sågar tegltag, og der var plads til hele otte arrestanter.

Det tidligere tinghus på hovedgaden huser i dag kontorer for arrestinspektøren for Midt- og Nordjylland.

Arrestkamrene mindede dog med Krarups ord mere om venlige gæstekamre og var kun sikrede med en lille hængelås, så fangerne flygtede for et godt ord eller drev en forfærdelig halløj med arrestforvareren. Nogle af de første fanger fiskede madam Schuberts ænder ved hjælp af en snor bunden om en pind og et stykke brød som madding. Når en stakkels and bed på, blev den halet op til vinduet, halsen drejet om på den og tilbage i vandet, hvorefter halunkerne fortsatte med den næste. Efter sigende var det tak for sidst

for arrestforvarermadammens dårlige mad. En anden fange ikke blot flygtede, men medtog forhørsprotokollen, som han kastede i en mergelgrav, han fortrød vel sine tilståelser. Atter pågrebet påviste han hårdt presset stedet, og den nye arrestforvarer Friis, der som underofficer var en god svømmer, samlede protokollen op fra bundmudderet.

Værre end disse børnesygdomme var, at det oprindelig så imponerende hus hurtigt forfaldt, vel både fordi det var bygget mindre solidt og fordi

HERNING

øvrigheden sparede på vedligeholdelsen. Fornuftigvis besluttede amtsrådet at bygge et helt nyt tinghus og at sælge det gamle, som i øvrigt fik et langt efterliv som købmandsforretning efter fornøden renovering og tilbygning af ekstra etage, indtil det desværre nedreves i 1966 for at give plads til en Schou-Epa. Den måske sidste arrestant i det gamle tinghus i 1856 var en velanset gammel mand, forhenværende sognefoged og brandfoged, der som hævnakt nedbrændte sin svigersøns store firlængede gård, en forfærdelig tragisk sag.

Det nye tinghus stod færdigt i 1857 på den modsatte side af vejen, nærmest klassicistisk stil, to etager, syv fag, fremskudt midterparti i tre fag, sågar en fron-

tispice. Nu var der ti arrestpladser. Det nye hus plettedes af en værre skandale, da arrestforvarer Iversen, der havde fået posten som tak for tro tjeneste som karl hos amtmand Bardenfleth – et sent eksempel på den i det 18. århundrede grasserende »lakajisme« – i 1868 satte en stige til vinduet for nogle arresterede kvinder, så de kunne drage ud og stjæle for ham. Efter dom og straf rejste han til Esbjerg, længere vest på kunne han ikke skjule sin vanære. Vi vil hellere huske Jens Hansen, arrestforvarer fra 1868 til sin død i 1894, veteran fra 1864 og gammel grænsegendarm, der i 1878 solgte lidt af sin jord ved tinghuset til bygning af kontor og bolig for herredsfogden, lige praktisk for denne og for publikum med ærinde til konto-

Arresten på bagsiden af tinghuset blev opført i 1891, mens tinghuset blev opført i 1893.

ret. For sin smukke og velholdte have fik han en haveforeningspræmie, godt gjort på den magre jord.

Det var flovt, at også dette andet tinghus var håndværksmæssigt dårligt, især arresterne. Ikke nok med, at de som nordvendte ikke fik ordentligt lys, men et par af dem havde ikke vinduer, kun »tragte« i loftet, det kunne man ikke være bekendt i det sene 19. århundrede. Der fyredes med tørv, det forklarer den elendige luft i arresthuset. Bygningen var befængt med svamp og til dels rådden. Oluf Nielsen kaldte den en grim, grå kasse. Flugt var ikke vanskeligere end fra det første hus. I 1889 kunne en fange ved at sætte sin seng på højkant nå loftet, løsne et bræt i cellens lystragt og nå ud på loftet, hvor han fandt en hel del tøj, som han iførte sig – hans eget tøj var frataget ham om natten netop på grund af flugtfaren – hvorefter han firede sig ned fra en tagluge til arresthusgårdens mur, hvorfra han sprang ud i friheden. Endnu flovere var en samtidig episode, hvor en tidligere afsoner vendte tilbage og brød ind i arresthuset for at stjæle noget tøj, han havde lagt mærke til på loftet. Det hjalp på foretagendet, at porten, der normalt var låst med en hængelås, den nat var uaflåst. Straffen for dette indbrud var såmænd ikke streng, 4 gange 5 dage vand og brød. Også hæderlige folk kunne komme i arresten. Under striden mellem Højre og Venstre i 1885 foretrak Venstreformanden for en skytteforening at sidde en bøde på 60 kr. for ulovlig søndagsskydning i foreningen af med to dages vand og brød, det kunne man vælge den gang.

Tredje gang var lykkens gang, nu fik man et ikke blot smukt, men solidt tinghus. Arrestfløjen, der trængte mest, byggedes først, i 1891, og i 1893 fulgte selve tinghuset efter. Det blev en flot bygning i nygotisk stil til tegninger af arkitekterne *Wiinholt* og *Hagerup* i to etager, meget højt tag med kviste og tagrytter, naturligvis trappegavle, masser af blændinger, overdådigt bjælkeloft i retssalen. Også arrestfløjen byggedes i to stokværk, plads til 16 arrestanter, kakkelovne mellem celledørene, direkte forbindelse fra arrestfløjen til retssalen. Fra den store indvielsesmiddag i 1894 – menuen kan læses hos Stamp – kan jeg

Værktøj i arresthusene bliver nøje registreret, opbevaret og optalt.

ikke dy mig for at citere murermester Madsens tale, hvor han udbragte en skål for, at Herning måtte få brolægning! Herningboerne er praktiske folk.

Historien gentager sig, selv dette gode nye arresthus plagedes af fangeflugter, lige så komiske som pinlige. To brødre, begge fanger, flygtede i 1906, ikke én, men to gange med mellemliggende tilfangetagelse. Begge gange medtog de arrestforvarerens nøgleknippe, hvilket første gang kraftigt medvirkede til deres afsløring, et nøgleknippe med 40 nøgler er ikke lige til at forklare, men anden gang var nøglerne væk, og det var slemt, for nu skulle alle låse i arresthuset ændres. Sidste gang blev arrestforvarer Rasmus Rasmussen selv låst inde i cellen. Selvom han fik en føjelig arrestant til at ringe efter hjælp, reagerede hans hustru ikke, hun vidste jo, at hendes mand var i arresten. Først efter lang tid kunne en smed tilkaldes og dirke celledøren op.

Endnu flovere var historien fra 1916, da en afsoner i arresten brød ud om natten ved hjælp af dirke og til-

Celle med højtstående vindue og den gamle lås i døren.

listet nøgle, begik nye tyverier og brød ind igen om morgenen. Trods den karakteristiske fremgangsmåde – nedgravning af kosterne – varede det længe, før han mistænkte for alvor, han havde jo et sikkert alibi. Jeg kan ikke lade være med at citere to strofer fra en vise i Herning Folkeblad i maj 1916, »Tyvecentralen i Herning Arrest« (melodi *En svensk Konstabel fra Sverrig*):

En halvt Dusin Kirkeblokke,
om Natten Søren brød op,
saa hjem han i Cellen mon sjokke
og hvile sin trætte Krop.

Opdaget blev først Skandalen,
da Søren han stjal en Ko,
og den stod og vifted med Halen
fra Vindvet i Sørens Bo.

Arrestforvarer J.P. Petersen overlevede tjenstligt denne sag, men da en anden fange, som han også på

grund af fangens tidligere undvigelser burde have passet særlig godt på, flygtede i 1920 ved at opbryde døren til arrestgården og fortsætte via Petersens have, blev han suspenderet for pligtforsømmelse og tog derefter selv sin afsked. Så var det også slut, historien beretter ikke om flere pinlige fangeflugter.

I februar 1942 indtraf et større slagsmål i Sdr. Felding forsamlingshus mellem ungnazister og egnens unge. Særligt tilkaldte politifolk fra København anholdt nogle af de lokale, men den gamle dommer Frederik Frederiksen – han faldt for aldersgrænsen to år efter – løslo dem, som han kendte som »skikkelige Bønder«, medens de, der havde fået dem anholdt, »jo er de Folk, vi plejer at have siddende dernede«, og så pegede dommeren på døren til arresten.

Medens Koldings kriminaldommer kom i sin egen arrest som ledende frihedskæmper, fik Herning i 1953 en dommer, der tidligere havde siddet i arrest, nemlig *Knud Thestrup*, som dommerfuldmægtig og konservativ viceborgmester centralt placeret i modstandsbevægelsen i Herning. Anholdt 7. juli 1944 af Gestapo blev han dog ikke sat i sin egen arrest, men blev ført til Aarhus og senere til Frøslev indtil Befrielsen. I Aarhus arrest delte han celle med en kommunistisk havnearbejder, som blev hans ven for livet. De sagde dog først »du«, efter at Thestrup havde foreslået det. Han fortæller levende om de seks uger i arresten, således at hans uldtrøje den første morgen var fyldt med blodpletter hidrørende fra væggelus, han havde knust ved at vende sig om på ryggen. »I øvrigt generede de mig ikke noget videre.« Maden var til det yderste tarvelig, ofte fordærvet og altid urenlige og uappetitligt anrettet. Havnearbejderen mente, at suppen om aftenen var noget, man plejede at fodre grise med på Mols. En senere ny cellekammerat ville fortælle om sine oplevelser på forskellige bordeller i hele verden, men de to første frabad sig snak om seksuelle emner, ellers blev fængselstilværelsen for svær at komme igennem. Med karakteristisk finfølelse veg Thestrup uden om den ligeledes konservative tredjemands lyst til politiske

HERNING

diskussioner, for at den enlige kommunist ikke skulle føle sig majoriseret. I stedet genfortalte Thestrup alle de romaner og fortællinger, han havde læst, og de to andre bad altid om en til. Tidligere læsning og en god hukommelse er en god kapital at have med i et fængsel. Som bekendt skadede fangenskabets ikke Thestrups karriere, der kulminerede med hans periode som justitsminister 1968-1971.

Retskredsens befolkning og retten voksede stadig, også inden de store kredssammenlægninger var der tre dommere, og gradvist flyttede alle rettens afdelinger over i den gamle Teknisk Skole, hvor der også indrettedes retssale. Retten beholdt dog en retssal i det gamle – eller nye – tinghus til grundlovsforhør og arrestantsager, og arresten blev, hvor den var.

I 2009 var kapaciteten 17, og den gennemsnitlige udnyttelsesprocent så høj som 96,5.

